

Τα πολιτικά σχέδια του Καποδίστρια για μια νέα τάξη πραγμάτων στην Ευρώπη

Γενικά

Στις 17 Φεβρουαρίου 1820 ο Αυστριακός πρεσβευτής στην Πετρούπολη Λέμπτζελτερν μετέφερε, σ' ένα απόρρητο υπόμνημα του προς τον Μέττερνιχ, τις τελευταίες – λίγο πριν την πολιτική εξουθένωσή του – απόψεις του Καποδίστρια: «Αυτό το οποίο θα είχε εξασφαλίσει μιὰ αιώνια ειρήνη στην Ευρώπη, θα ήταν να διακηρυχτεί η αρχή της ουδετερότητας σαν θεμελιώδης βάση της Γερμανικής Ομοσπονδίας, να ενσωματωθούν δε σ' αυτή όλες οι Ομόσπονδες Δυνάμεις, συμπεριλαμβανομένης και της Δανίας. Ποιός θα πολεμούσε τότε και γιατί; Θα βλέπαμε την μαστιγα των μονίμων στρατών να εξαφανίζεται από παντού... αλλά αυτό είναι μια χίμαιρα»¹.

Οι τολμηρές αυτές σκέψεις του υπεύθυνου φορέα της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής, διατυπωμένες στα δύσκολα και αντιδραστικά χρόνια της «Ιεράς συμμαχίας», αποδεικνύουν, ότι ο

1. Το μακροσκελές αυτό υπόμνημα, (18 σελίδες), παραμένει ανέκδοτο και βρέθηκε κατά τη διάρκεια των πρώτων ερευνών μας στα Αρχεία της Βιέννης, στο τμήμα πολιτικών υποθέσεων, φάκελος Russland III, Berichte 1820, Fsz. 23, Fol. 35-43. Μέρη του υπομνήματος αυτού δημοσιεύτηκαν στον Π. Πετρίδη, Η διπλωματική δράσις του Ιωάννου Καποδίστρια υπέρ των Ελλήνων, 1814-1831, Θεσσαλονίκη, 1974, σ. 101-103 και στη μελέτη του ίδιου, «Ο Ιωάννης Καποδίστριας και η Γερμανική Ομοσπονδία», Δελτ. Αναγν. Εταιρείας Κερκύρας, 11 (1974), σ. 53-54.

Καποδίστριας είχε χαράξει προσωπική εξωτερική πολιτική, η εφαρμογή της οποίας μοιραία θα τον εξέθετε στα μάτια του προϊσταμένου του Αυτοκράτορα Αλέξανδρου Ι. Λίγους μήνες αργότερα, στις 29 Ιουλίου 1820, ο Λέμπτζελτερν αποκάλυπτε στον Καγκελλάριό του ότι ο Τσάρος Αλέξανδρος είχε συχνά διαφορετική γνώμη από εκείνη του Κόμητος Καποδίστρια και ότι ο τελευταίος είχε διατυπώσει πολλές φορές τα παράπονά του σχετικά μ' αυτές τις «συγκρούσεις».

«Είναι επιτήδειος», έγραφε για τον Καποδίστρια ο Αυστριακός πρεσβευτής, «σταθερός στην πορεία του, ανεξάρτητος στην τακτική με την οποία αντιμετωπίζει τα πολιτικά ζητήματα, υπερήφανος για τις θεωρίες του· δεν είναι προσκολλημένος στη θέση του και ο Αυτοκράτορας, απορροφημένος με την εργασία του, έχοντας άλλωστε πολλά κοινά σημεία μ' αυτόν, θαυμάζει στον συνεργάτη του την αρετή ενός φιλόσοφου. Εκτός λοιπόν εάν πρόκειται για υποθέσεις για τις οποίες εκ των προτέρων είναι προκατειλημμένος με συγκεκριμένες ιδέες ο Αυτοκράτορας, θα αφήσει την εργασία του Υπουργείου στον Υπουργό του και θα τον αφήσει να ενεργήσει έστω και εάν αργότερα εξαναγκαστεί να τον αποδοκιμάσει στο ενδεχόμενο ενός λανθασμένου χειρισμού»².

Μπορούμε επομένως με βεβαιότητα να υποστηρίξουμε ότι από το 1814 και μετά ο Καποδίστριας κατέβαλε – σαν πληρεξούσιος διπλωμάτης αρχικά και κατόπι σα Γραμματέας της Επικρατείας – ιδιαίτερες προσπάθειες για την επιβολή των δικών του πολιτικών σχεδίων, που θα οδηγούσαν σε μια ιδανικότερη λύση των ευρωπαϊκών ζητημάτων. Η ανεξάρτητη, θα λέγαμε, εξωτερική πολιτική του Κερκυραίου διπλωμάτη, με βάση

2. Το υπόμνημα αυτό, της 29ης Ιουλίου, παραμένει ανέκδοτο και βρέθηκε στους φακέλους των Αρχείων της Βιέννης, τμήμα πολιτικών υποθέσεων, ό.π. Αποσπάσματα αυτού του εγγράφου χρησιμοποιήθηκαν στην υπό έκδοση μελέτη μας, «Ο Μέττερνιχ ανάμεσα στον Καποδίστρια και τον Τσάρο Αλέξανδρο – Ένα απόρρητο υπόμνημα του Αυστριακού πρεσβευτή στην Πετρούπολη Λέμπτζελτερν από τα Αρχεία της Βιέννης», στη Μνημοσύνη (1978).

τα τολμηρά πολιτικά σχέδια του – διατυπωμένα σε 65 περίπου μακροσκελέστατα υπομνήματα –³ για τη διαμόρφωση μιας νέας τάξεως πραγμάτων στην Ευρώπη, καλύπτει τέσσερις περιόδους δράσεως: α) τη δραστηριότητα για την κατοχύρωση της ελβετικής ουδετερότητας, β) τη συμβολή στην αναγνώριση της Γερμανικής Ομοσπονδίας, γ) τις προσπάθειες για τη δικαίωση της ηττηθείσας Γαλλίας και δ) τη γενική πολιτική για την οργάνωση της Ευρώπης.

Η κατοχύρωση της ελβετικής ουδετερότητας

Το Νοέμβριο του 1813 ο Καποδίστριας συνοδευόμενος από τον Αυστριακό απεσταλμένο Λέμπτζελτερν έφτασε στην Ελβετία με βασική αποστολή: την προσέλκυση των Ελβετών προς το συνασπισμό των συμμάχων, την ταυτόχρονη αποδέσμευση της Ελβετίας από τη Γαλλία και την εγγύηση της ελεύθερης διαβάσεως του συμμαχικού στρατού από το ελβετικό έδαφος⁴. Αμέσως ο Ρώσος πληρεξούσιος ήρθε σε επαφή με τον Πρόεδρο της Ελβετικής Ομοσπονδίας φον Ράϊνχαρτ και τον έπεισε να διαπραγματευθεί σύμβαση σύμφωνα με την οποία το σύστημα ουδετερότητας που είχε ήδη υιοθετηθεί (στις 20 Νοεμβρίου 1813), τροποποιούμενο σε μερικά σημεία, να καθιστάτο δυνατόν να γίνει αποδεκτό από τις σύμμαχες Δυνάμεις και να

3. Βλ. την πρόσφατη εργασία του Ζ. Ν. Τσιρπανλή, «Υπομνήματα και εκθέσεις του Ιωάννη Καποδίστρια (1809-1822) (προβλήματα και έρευνα)», Επ. Επετ. Φιλ. Σχ. Παν. Ιωαννίνων, 6 (1977), σ. 99-134. Για περισσότερα βλ. την υπό έκδοση μελέτη μας, «Βιβλιογραφία Ιωάννη Καποδίστρια (1776-1831)», στο Συμπλήρωμα της Βαλκανικής Βιβλιογραφίας.

4. Βλ. την εργασία του *W. Oechsli*, «Lebzelter und Capo d' Istria in Zürich», Festg. z. Ehren M. Büdingers (1898), σ. 431-447. Επίσης, *W. Oechsli*, Die Verbündeten und die Schweizerische Neutralität im Jahre 1813, Zürich, 1898, σ. 39-41 – *E. Lévis – Mirèpoix*, Mémoires et papiers de Lebzelter, Paris, 1949, σ. 273-291 – *Π. Πετρίδη*, «Η συμβολή του Ιωάννη Καποδίστρια στην κατοχύρωση της ελβετικής ουδετερότητας», Δελτ. Αναγν. Εταιρείας Κερκύρας, 14 (1977), υπό εκτύπωση.

εξασφαλίσει, παράλληλα, τα ζωτικά συμφέροντα της Ελβετίας⁵.

Σε μιαν άλλη επαφή του με τον Ράϊνχαρτ ο Καποδίστριας έθεσε σαφέστερα τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες η Ελβετία θα ανακτούσε την ουδετερότητά της και αυτές ήταν: 1) μία διακήρυξη με την οποία ο ελβετικός λαός θα αφαιρούσε από το μεσάζοντα Ναπολέοντα οποιαδήποτε εξουσία ή επιρροή, 2) η ανάκληση των στρατευμάτων που βρίσκονταν στην υπηρεσία της Γαλλίας, 3) η ακύρωση των συνθηκολογήσεων που είχαν συναφθεί.

Λίγες μέρες αργότερα, ο Καποδίστριας δέχτηκε ισχυρές πιέσεις να αποκαταστήσει το Σύνταγμα του 1798 ενώ παράλληλα πιεζόταν από τον Μέττερνιχ να υπογράψει τη σχετική διακήρυξη που θα επέτρεπε στα συμμαχικά στρατεύματα να διαβούν και να παραβιάσουν την ελβετική ουδετερότητα. Σχετικά με το συνταγματικό ζήτημα, ο Ρώσος απεσταλμένος ενημέρωνε με έκθεσή του τον συνάδελφό του Νέσσελροντε, ότι τα πολιτικά δίκαια της Ελβετίας επέβαλαν οπωσδήποτε την άμεση ψήφιση Συντάγματος⁶. Όσον αφορούσε στο ζήτημα της υπογραφής της διακηρύξεως, ο Καποδίστριας δε δίστασε να την υπογράψει, συμβάλλοντας έτσι με δική του πρωτοβουλία στην αποκατάσταση της ελβετικής ενότητας⁷.

5. Η έκθεση αυτή, της 24ης Νοεμβρίου 1813, που βρέθηκε από μας στα *Αρχεία της Βιέννης*, στο φάκελο Schweiz varia II 1813-16, Berichte aus der Schweiz (K. 312), παραμένει ανέκδοτη. Μια παράγραφος μόνο χρησιμοποιήθηκε στην υπό έκδοση μελέτη μας «Η συμβολή του Ι. Καποδίστρια», ό.π.
6. Βλ. την ανέκδοτη αυτή έκθεση-επιστολή στα *Αρχεία Βιέννης* στο φάκελο Actenstücke betreffend die Schweiz, Fol. 4-13! Αποσπάσματα αυτού του σημαντικού εγγράφου αξιοποιήθηκαν στην μελέτη μας «Η συμβολή του Ι. Καποδίστρια», ό.π.
7. Βλ. σχετικά *Αρχεία Βιέννης*, Schweiz 1813-14 (K. 311) I-III – Actenstücke betreffend die Schweiz (K. 312) – Schweiz II 1813-16. Επίσης, *W. Oechslis*, «Lebzelttern», ό.π., σ. 280-291 – *P. Kasser*, «Der Durchmarsch der Al-

Αξίζει να σημειωθεί, καθώς αναπτύξαμε αλλού⁸, ότι καθ' όλη τη διάρκεια της παραμονής του στη Ζυρίχη ο Λέμπτζελτερν ενημέρωνε ανελλιπώς, με μακροσκελέστατες απόρρητες εκθέσεις, τον Μέττερνιχ σχετικά με την εξέλιξη των πολιτικών υποθέσεων στην Ελβετία. Από τις ανέκδοτες αυτές εκθέσεις προκύπτει η δόλια τακτική της Αυστρίας και οι προθέσεις της για μια μεμονωμένη παρασκηνιακή αντιμετώπιση των ελβετικών υποθέσεων, γεγονός που είχε έγκαιρα αντιληφθεί και καταδικάσει ο Καποδίστριας. Σε μία έκθεσή του, στις 25-1-1814, ο Λέμπτζελτερν ανέλυε στον προϊστάμενό του τις δυνατότητες της αποκλειστικής αναμίξεως της Αυστρίας στις ελβετικές υποθέσεις τον ενημέρωνε δε, παράλληλα, για τα σχέδια του Καποδίστρια απέναντι στο συνταγματικό πρόβλημα· τέλος, σχολίαζε τη σιωπή του συναδέλφου του σχετικά με το πρόγραμμα των ενεργειών του Τσάρου Αλέξανδρου⁹.

Ύστερα από διπλωματικούς αγώνες, που προορίζονταν να προετοιμάσουν τη λύση των πολύπλοκων ελβετικών ζητημάτων, ο Καποδίστριας συνέβαλε στην ολοκλήρωση της συντακτικής εργασίας της Δίαιτας η οποία καθώρισε τελικά το Ομοσπονδιακό Σύνταγμα¹⁰. Στις 10 Σεπτεμβρίου 1814, λίγες μέρες

liirte durch die Schweiz im Winter 1813 auf 1814», Schw. Kriegsgeschichte, 9 (1912), σ. 36-38 - G. Steiner, «Der Bruch der schweizerischen Neutralität im Jahre 1813», Basler N. jahrsblatt (1924), σ. 100-103 - W. Oechsli, «Der Durchzug der Alliirten durch die Schweiz», N. jahrsblatt d. Waisenhauses (1908), σ. 15 κ.ε.

8. Π. Πετρίδη, «Η συμβολή», ό.π.

9. Βλ. τις εκθέσεις αυτές στα *Αρχεία Βιέννης*, στο φάκελο Schweiz varia II 1813-16 (Κ. 312), Berichte aus der Schweiz, Fol. 1-55.

10. Το μεγαλύτερο μέρος της διπλωματικής αλληλογραφίας της σχετικής με τη διαπραγμάτευση των ελβετικών υποθέσεων παραμένει ανέκδοτο στα *Αρχεία της Βιέννης* στο φάκελο Berichte aus der Schweiz (Κ. 312), Fol. 18-104. Σημαντικότερες νότες του Καποδίστρια για τα ελβετικά ζητήματα δημοσιεύτηκαν από τους E. Lévis-Mirèpoix, Une mission diplomatique

πριν αρχίσουν οι διαπραγματεύσεις στη Βιέννη, ο Κερκυραίος διπλωμάτης έγραφε στον πατέρα του: «Αν δυνηθούν (οι Ελβετοί) εις το μέλλον να είναι ευτυχείς και να απολαύσουν την ανεξαρτησίαν των, θα ειπώ ότι δεν έχασα τον καιρόν μου και το έργον μου»¹¹.

Στις επίσημες συζητήσεις του Συνεδρίου της Βιέννης ο Καποδίστριας, υποστηριζόμενος από το βαρώνο φον Στάϊν, υπερασπίστηκε με αυτοθυσία την ενότητα των Ελβετών, την αναγνώριση της ανεξαρτησίας των καντονίων και τις μεγαλύτερες δυνατές ευνοϊκές εδαφικές διαρρυθμίσεις υπέρ της μικρής αυτής χώρας¹². Έτσι, στις 20 Μαρτίου 1815, υπογράφηκε από όλους τους συμμετέχοντες στο Συνέδριο, η διακήρυξη για τις ελβετικές υποθέσεις. Με τη διακήρυξη αυτή, που τα προσχεδιά της είχε επεξεργαστεί ο Καποδίστριας, ρυθμιζόνταν οριστικά η διαρκής ουδετερότητα και η ανεξαρτησία της Ελβετίας με βάση τα 19 καντόνια τα οποία θα αποτελούσαν το θεμέλιο του ελβετικού ομοσπονδιακού συστήματος. Το πρώτο βήμα για την ουδετεροποίηση της κεντρικής Ευρώπης, μακριά από πολέμους και αναταραχές, είχε γίνει με την ομόφωνη αναγνώριση θεμελιωδών κανόνων του γενικού διεθνούς δικαίου.

Η σύσταση της Γερμανικής Ομοσπονδίας

Όσον αφορά στα γερμανικά ζητήματα στο Συνέδριο της Βιέννης, ο Καποδίστριας διεκατείχετο από μεταρρυθμιστικές ιδέες που ήταν επηρεασμένες από τις κινήσεις για το γερμανικό

austro-russe en Suisse, 1931, σ. 46-48, 53-55 – S. Lascaris, Capodistrias avant la Révolution Grecque, Lausanne, 1918, σ. 44, 46, 47-51, 51-52, 57. Βλ. επίσης στις εκδόσεις της VPR (Vnesnjaja Politika Rossii, XIX i nacala XX veka), τ. 8, σ. 81-85, 111-112 και 204-206.

11. Π. Κ. *Ενεπεκίδη*, Ιωάννης Καποδίστριας, 176 ανέκδοτα γράμματα προς τον πατέρα του, 1809-1820, Αθήναι, 1972, σ. 182.

12. Βλ. τα σχετικά υπομνήματα του Καποδίστρια στα *Αρχεία Βιέννης*, στους φακέλους St. K. Wiener Kongressakten, Fsz. 9 και 23.